

Mreža Žena Kosova

Podržava, štiti i promovise prava i interese žena i devojaka na Kosovu

Rešavanje problema COVID-19 iz rodne perspektive

Preporuke za Vladu Kosova

Pandemija COVID-19 nastavlja da se brzo i nepredvidivo širi na globalnom nivou. Zemlje u razvoju i zemlje u humanitarnim krizama koje nemaju odgovarajuću ekonomsku i zdravstvenu infrastrukturu najviše će da stradaju.¹ Istorija pokazuje da je u takvim pandemijama socijalna nejednakost, a naročito rodna nejednakost još više izraženija. Važno je da mere preduzete protiv pandemije budu rodno osetljive i da se uzima u obzir položaj različitih grupa u društvu i ekonomiji, izbegavajući dalje pogoršanje situacije, posebno za marginalizovane grupe. Ekonomska kriza može pogoršati i produbiti rodnu i socijalnu nejednakost, ali mere preduzete kao odgovor na pandemiju i krizu mogu pogoršati nejednakosti, ako su takve mere rodno neutralne. Države se suočavaju sa virusom Korone putem hitnih i vanrednih mera, ali one ne uzimaju uvek u obzir različite potrebe žena i muškaraca.² To je slučaj i sa merama koje je do sada preduzela Republika Kosovo.

Trenutna situacija

Vlada Republike Kosova je 11. marta 2020. donela odluku o preduzimanju preventivnih mera u cilju zaštite od virusa COVID-19.³ Sledećeg dana, Vlada Kosova je usvojila odluku o osnivanju Specijalne komisije za sprečavanje širenja korona virusa COVID-19 na Kosovu, uključujući mali broj žena među institucionalnim predstavnicima.⁴ Mere koje je preduzela Vlada Kosova u borbi protiv pandemije uključuju, između ostalog, ograničavanje mera kretanja za sve građane Republike Kosova, prestanak međugradskog prevoza na Kosovu, povećanje ili udvostručenje iznosa socijalne i penzijske pomoći za neke kategorije,⁵ podršku privatnog sektora,⁶ i podršku za radnike izložene infekciji tokom rada na terenu.⁷

Stvorena je među-institucionalna grupa za upravljanje incidentima i aktiviran je nacionalan plan reagovanja.⁸ Ove mere nisu uzele u obzir rodne implikacije situacije koju je stvorio COVID-19, i one

¹ Duncan, Maru, World Economic Forum (2020) 'Coronavirus is coming for the world's poor. Here are six ways to help'.

² Wenham C., Smith J., Morgan R. (2020) 'We are not aware of any gender analysis of the outbreak by global health institutions or governments in affected countries or in preparedness phases'. COVID-19: *the gendered impacts of the outbreak*. Izvor: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30526-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30526-2/fulltext).

³ Izvor: <https://kryeministri-ks.net/aprovohen-masat-parandaluese-ne-funkcion-te-mbrojtjes-nga-corona-virus-covid-19/>, 2020.

⁴ Vlada Kosova osnovala je Specijalnu komisiju za sprečavanje korona virusa, mart 2020 Izvor: <https://kryeministri-ks.net/geveria-e-kosoves-ka-themeluar-komisionin-e-posacem-per-parandalimin-e-corona-virusit/>.

⁵ Kancelarija premijera Kosova, Odluka: Usvojen fiskalni paket mera, mart 2020. Izvor: <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2020/03/Vendimi-i-Qeverisë-nga-Mbledhja-e-19.pdf>.

⁶ Preventivne mere protiv Korona virusa COVID-19, mart 2020. Izvor: <https://kryeministri-ks.net/aprovohen-masat-parandaluese-ne-funkcion-te-mbrojtjes-nga-corona-virus-covid-19/>.

⁷ Kancelarija premijera Kosova, Odluka: Usvojen hitan fiskalni paket mera, mart 2020.

⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova, odluka. Izvor: [https://mpb.rks-gov.net/Documents/Vendimi%20112%20per%20PRK%20\(3\).pdf](https://mpb.rks-gov.net/Documents/Vendimi%20112%20per%20PRK%20(3).pdf).

koje se očekuju da će da stvori. S obzirom na to da je Kosovo jedna od poslednjih zemalja zahvaćenim ovim virusom, imalo je više prilika da predvidi minimalne socijalne i ekonomske rizike, naročito rizike koji prete ženama i devojkama. Međutim, Mreža žena Kosova (MŽK) nije našla dokaze da je vlada sprovela bilo kakvu procenu rodno uticaja, bez obzira na činjenicu da bi Vlada Kosova, prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, trebala da sprovede *ex ante* procenu rodno uticaja kako bi informisala sve politike i radnje ka sprečavanju i eliminisanju rodne diskriminacije.⁹

Širom sveta, mere izolacije već su rezultirale trostrukim porastom prijave nasilja u porodici.¹⁰ U slučajevima izolacije i finansijskih teškoća, kao rezultat obustave ekonomskih aktivnosti, očekuje se da će se nasilje u porodici povećati i na Kosovu.¹¹ Izolacija će zarobiti žene u njihovim domovima sa nasilnicima; u međuvremenu, njihov pristup pomoći je ometano ograničenim funkcionisanjem institucija.¹² Iako skloništa koja pružaju podršku osobama koje trpe nasilje trenutno dobro upravljaju situacijom,¹³ moguće je da ona nemaju potrebne kapacitete i sredstva da se nose sa prilivom žrtava u narednim mesecima ili odgovarajuća neophodna sanitarna sredstva. Dodatni izazov je nedostatak pristupa adekvatnom psihološkom tretmanu za žrtve nasilja u porodici zbog mera izolacije i nefunkcionisanja centara za socijalni rad. Prema predstavnicama skloništa, socijalni radnici neće pomagati žrtve unutar skloništa zbog straha od infekcije.

Kao rezultat privremenog zatvaranja mnogih ekonomskih aktivnosti, žene i samohrane majke kojima će pasti teret brige i kućnih poslova, više su izložene riziku kršenja prava, naročito od strane privatnog sektora. Žene zaposlene u ovom sektoru često pripadaju neformalnom sektoru. To čini ovu kategoriju žena vrlo osetljivom na finansijski, emocionalni rizik i fizičku izloženost virusu bez odgovarajućih preventivnih mera, s obzirom da 30% žena u ovom sektoru radi bez ugovora¹⁴ i ne mogu imati koristi od socijalnog osiguranja. Istom riziku su izložene i samo-zaposlene žene u porodičnim biznisima,¹⁵ kao i profesije u kojima su žene više zastupljene, kao u bolnici, farmaciji, aktivnostima zdravlja i socijalnog rada,¹⁶ prodajnim uslugama¹⁷. Budući da se ovi sektori smatraju 'esencijalnim', žene su obično izložene većem riziku od muškaraca, jer su u tim sektorima više zastupljene. Kako se izveštava, one takođe rade prekovremeno bez dodatnog plaćanja.¹⁸

⁹ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, član 5, stav 1.

¹⁰ 'In China, police reports show domestic violence has tripled during the epidemic. There is also some evidence that authorities have converted women's shelters into homeless shelters. In Italy, similar concerns have been raised about rising levels of domestic violence'. Fraser E. (2020). *Impact of COVID-19 Pandemic on Violence against Women and Girls*. Izvor: <https://www.svri.org/sites/default/files/vawg-helpdesk-284-covid-19-and-vawg.pdf>.

¹¹ Bezbednosna i rodna grupa poziva na sprečavanje nasilja u porodici u vreme pandemije, mart 2020. Izvor: <https://womensnetwork.org/sq/grupi-per-siguri-dhe-barazi-gjinore-ben-thirrje-per-parandalimine-dhunes-ne-familje-ne-kohe-te-pandemise-covid19/?fbclid=IwAR0RtQFSWCKhOWFi2igROPI6wTfL1jl6TEQtUO9RuMUAGPlon0INcQnsE>.

¹² Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE) (Mart 2020). *Coronavirus puts women in the frontline*. Izvor: <https://eige.europa.eu/news/coronavirus-puts-women-frontline>.

¹³ Prepiska MŽK sa predstavnicama skloništa.

¹⁴ Riinvest, „Žene u radnoj snazi“, str. 9. Izvor: <https://www.riinvestinstitute.org/En/publications/249/women-in-the-workforce/>.

¹⁵ Agencija za statistiku Kosovo (ASK) (2019), *Labour Force Survey*, p. 16.

¹⁶ In the Kosovo Nursing Chamber, 9,873 women and 2,321 men are licensed, while in Chamber of Pharmacists 1,072 women and 400 men are licensed. KAS (2018). *Health Statistics*. Izvor: <https://ask.rks-gov.net/media/5111/statistikat-e-shendetesise-2018.pdf>.

¹⁷ 'Almost half of women employed were: professionals, technicians and from professions related to them (40.3%), 22.6 % in services and sales and 11.7% were in elementary occupations.' KAS (2019), *Labour Force Survey*, p. 20.

¹⁸ EIGE, 2020.

Čak i u normalnim uslovima, odgovornost brige od deci i starijim osobama obično pada na žene,¹⁹ zbog tradicionalnih društvenih stereotipa vezanih za brigu i negu. Zatvaranjem škola i radnih mesta, teret neplaćenog rada žene se povećao.²⁰ Iako, statistički veća je verovatnoća da muškarci, posebno starije osobe, mogu završiti sa smrtnim ishodom od žena od COVID-19,²¹ ogroman teret nege i brige izlaže žene i devojke drugim posledicama.²² Za samohrane majke takva će situacija biti još teža zbog zatvaranja vrtića. Nužna mera bila bi pružanje javnih usluga nege porodicama u kojima je jedan roditelj zaposlen u esencijalnim sektorima za borbu protiv pandemije, kao što je zdravstveni sektor.

Iako je udvostručenje socijalne pomoći predviđeno za neke kategorije koje se suočavaju sa ekstremnim siromaštvom,²³ stope socijalne pomoći u prošlosti nisu ispunile troškove za osnovne potrebe utvrđene indeksom potrošačkih cena. Usred pandemije, potrebe i troškovi su se povećali, čineći socijalnu pomoć prilično neznatnom za zadovoljavanje osnovnih potreba. Štaviše, dok muškarci čine većinu ljudi koji su registrovani da primaju socijalnu pomoć (60%) u ime svojih porodica, većina članova porodice koji zavise od socijalne pomoći su žene (60-65%).²⁴ Njihova nemogućnost direktnog pristupa socijalnoj pomoći može im ograničiti pristup osnovnim sanitarnim i higijenskim potrebama, zavisno od toga kako su takvi troškovi podeljeni u porodici.

Žene čine 70% zdravstvenog sistema u svetu.²⁵ Iako na Kosovu nedostaje statistika o rodnom jazu u ovom sektoru, globalno prosečan rodni jaz u zdravstvenom sistemu je 28%.²⁶ Žene koje rade u zdravstvenom sistemu dvostruko su ugrožene u situaciji pandemije; osim izloženosti virusu, takođe postoji veći rizik od neispunjavanja njihovih finansijskih, higijenskih i psiholoških potreba.

Iako je vlada obezbedila oko sedam hiljada testova za testiranje pacijenata koji mogu imati virus COVID-19,²⁷ nije objavljen nijedan budžetski plan za masovnu distribuciju kućnih testova za testiranje celog stanovništva. Prilikom distribucije trebala bi se uzeti u obzir nejednakost u pristupu koji postoji kod različitih muškaraca i žena; osobe koje žive u ruralnim sredinama, osobama sa različitim sposobnostima i koji pripadaju manjinskim etničkim grupama može nedostajati pristup.

Vlada je takođe odvojila iznos od 10 miliona evra za sprovođenje Akcionog plana protiv COVID-19.²⁸ Prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, u sprovođenje ovog plana treba uključiti procenu rodnog uticaja analizu i rodno odgovorno budžetiranje. Ponovna alokacija budžetskih linija u Zakonu 07/L-001

¹⁹ 'Males spend, on average, 400% more time on employment than females (3.9 hours and 0.9 hours, respectively). In contrast, women spend 300% more time on household and family care than men (7.1 hours and 2.3 hours, respectively). Izvor: https://millenniumkosovo.org/wp-content/uploads/2018/11/MCC-Kosovo-Labor-Force-and-Time-Use-Study-Final-Research-Report-1.pdf?fbclid=IwAR20rgqGM905tV_nUWsLYP5flu0Dks7cxAi5Qvq_FwPuk9yei46q8ErNPE.

²⁰ Ibid.

²¹ Begley, "WHO is Getting Sick".

²² Care International, *The Gender Implications of Covid-19 outbreaks in development and humanitarian settings*, 2020. Izvor: https://www.care.org/sites/default/files/gendered_implications_of_covid-19_full_paper.pdf.

²³ Emergency fiscal package of the government of the Republic of Kosovo, March 2020. Izvor: <https://mf.rks-gov.net/page.aspx?id=1,2,851>.

²⁴ Kosovo Women's Network (KWN), *Budgeting for Social Welfare: A Gender+ Analysis of Gender Responsive Budgeting at the Ministry of Labour and Social Welfare in Kosovo 2016-2018*. Izvor: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151203094304881.pdf>.

²⁵ Gender in Humanitarian Action (GiHA) (2020) 'The COVID-19 Outbreak and Gender'. Izvor: <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2020/03/ap-giha-wg-advocacy.pdf?la=en&vs=2145>.

²⁶ WHO (2019). *Gender equity in the health work force: Analysis of 104 countries*.

²⁷ Koha (2020) 'About 7,000 coronavirus tests arrive in Kosovo'. Izvor: https://www.koha.net/arberi/215047/rreth-7-000-teste-per-koronavirus-arrijne-ne-kosove?fbclid=IwAR0A8yIZ1pTiAiQ8uM48gFkcH5w-WMW1SqjC0n8vxTtQDoy_U7Ld7m-AB30.

²⁸ Kosovo government allocated 10 million euro in fight against coronavirus, March 2020. Izvor: <https://www.aa.com.tr/sq/ballkani/qeveria-e-kosoves-ndau-10-milion-euro-kundër-koronavirusit/1761222>.

o budžetu za 2020. godinu treba da se izvrši prema različitim potrebama za sve društvene grupe utvrđene rodnom analizom.

Integrisanje rodne perspektive u mere koje je vlada preduzela kao odgovor na zdravstvenu i ekonomsku krizu je važno jer teret pružanja socijalnih usluga prelazi sa javnog domena-država na onaj privatni – domaćinstvo. Takođe, zbog izolacije, padom ponude kroz smanjenje ekonomskih aktivnosti u proizvodnji i padom potražnje za nekim proizvodima, jer građani pokušavaju da uštede, teret krize i njen oporavak pada na domaćinstva, kao ekonomski agent. Opet, glavna odgovornost za neplaćeni rad na nezi pada na žene zbog tradicionalnih rodni uloga i socijalnih normi.

Specijalna komisija za sprečavanje širenja COVID-19 i Među-institucionalna grupa za upravljanje incidentima na Kosovu uključuje minimalno učešće žena. Štaviše, malo je žena viđeno u medijama i javnim izjavama; izgleda da se samo muškarci bave situacijom na Kosovu iz rodno neutralne perspektive. Nejednaka zastupljenost žena u procesima donošenja odluka može doprineti kreiranju rodno slepih politika.²⁹ Izostavljanje žena u izradi politika koje utiču na same žene u situacijama epidemije znači da potrebe žena možda neće biti identifikovane i adresirane.³⁰

Odgovarajuća analiza rodno uticaja mogla bi identifikovati različite potrebe žena i muškaraca tokom ove pandemije i različite efekte COVID-19, koje će se uključiti u dugoročnim i kratkoročnim javnim politikama vezanim za ekonomiju, zdravstvene usluge i socijalna pitanja.

Mreža žena Kosova poziva vladu da primeni sledeće preporuke:

Za Vladu Kosova

- Hitno sprovesti sveobuhvatnu rodnu analizu radi informisanja i usmeravanja daljih vladinih mera. Državni strateški planovi i preventivne mere protiv COVID-19 treba da se zasnivaju na rodnoj analizi, uključujući ex ante procenu rodno uticaja, u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i međunarodnim zakonodavstvom, uzimajući u obzir rodne uloge, nejednaku podelu odgovornosti u brizi između žena i muškaraca i drugih pitanja koja proizilaze iz ovoga. Procena rodno uticaja osigurala bi da će sledeće preduzete preventivne i ublažavajuće mere baviti i teretom neplaćenog ženskog rada i povećanjem opasnosti od izloženosti rodno zasnovanom nasilju. Zaista je potrebna procena rodno uticaja kao deo Analize regulatornog uticaja (ARU), koju vlada mora da primeni kad kod se neki novi regulatorni okvir predloži, izradi ili proceni.³¹ Može da podrži odgovarajuću integraciju rodne perspektive u novim zakonima, politikama i programima, uključujući one povezane sa COVID-19.
- Uključiti više žena u izradi planova i politika za borbu protiv virusa COVID-19 i u predlaganju kratkoročnih ili dugoročnih mera, posebno u pogledu socijalne zaštite, zdravlja i rodno zasnovanog nasilja. Uključivanje više žena u vodećim pozicijama i onih koji su deo zdravstvenog sistema u komisijama i procesima donošenja odluka pomaže u srazmernom rešavanju potreba žena i devojaka iz svake zajednice, istovremeno takva praksa je u skladu sa Rezolucijom 1325 Saveta bezbednosti UN o uključivanju žena u procese donošenja odluka.³²

²⁹ WHO. 'Despite the WHO Executive Board recognizing the need to include women in decision making for outbreak preparedness and response, there is inadequate women's representation in national and global COVID-19 policy spaces'. Executive Board EB146/Conf/17: *strengthening preparedness for health emergencies; implementation of International Health Regulations, IHR* (2005). World Health Organization, Geneva, 2020.

³⁰ Harman S, Ebola (2016). 'Gender and conspicuously invisible women in global health governance'. *Third World Quart.*

³¹ Agency for Gender Equality (2019). *Manual on Gender Equality Impact Assessment*. Izvor: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/Manuali%20p%C3%ABr%20Vler%C3%ABsimin%20e%20Ndikimit%20t%C3%AB%20Barazis%C3%AB%20Gjinore.pdf>.

³² UN Security Council [Resolution 1325 \(2000\)](#) [S/RES/1325 (2000)].

Za Ministarstvo ekonomije, zapošljavanja, trgovine, industrije, preduzetništva i strateških investicija i Ministarstvo zdravlja

- Uključiti posebne mere i stalne napore u srednjoročne mere za identifikaciju kršenja prava koja se odnose na neformalnu ekonomiju, adresirati potrebe žena u ovom sektoru, i osigurati da žene imaju pristupa i koristi od šema finansijske podrške privatnog sektora.
- Adresirati teret neplaćenog rada žena posebnim merama koje se odnose na pružanje socijalne pomoći, psiho-socijalnih usluga i medicinsko-higijenskih usluga.
- Osigurati da Inspekcija rada nadgleda i rešava kršenja radnih prava u privatnom sektoru, posebno u osnovnim službama, gde su žene najviše zastupljene. Ovo uključuje rešavanje produženog radnog vremena bez dodatnog plaćanja.
- Priznati neplaćeni rad na brizi kao dela ekonomskog sistema, kako je predviđeno članom 18 Zakona o rodnoj ravnopravnosti,³³ naročito tokom formulisanja i primene makroekonomskih politika i mera kao odgovor na pandemiju. Ovo se može učiniti modifikovanjem odsustva i podsticanjem da se ono deli između dva roditelja ili omogućavanjem da žene dobiju javne provizije za brigu o deci i starijim osobama. Takvu praksu treba primeniti posebno u osnovnim sektorima, gde je rad u toku i deci ili starijim osobama se preči da ostanu bez odgovarajuće nege.
- Redovno prikupljati podatke razvrstane po rodu, kako bi se bolje razumelo kako su žene i muškarci različito pogođeni ovim virusom, ne samo u kontekstu infekcije, već i u ekonomskom aspektu, aspektu podele odgovornosti nege i da se pokaže stopa porasta porodičnog nasilja. Takve informacije bi trebalo da koriste relevantna ministarstva i opštine prilikom sprovođenja nacionalnog plana reagovanja.
- Prethodne konsultacije sa organizacijama koje imaju ekspertizu o pitanjima rodne ravnopravnosti su od značaja i kao takve, preporučuju se i u okviru nacionalnog plana reagovanja.³⁴
- Integrirati potrebe medicinskih sestara i lekara u svaki strateški plan koji se odnosi na borbu protiv COVID-19. Osigurati da su medicinskim sestrama i lekarima ženama, kao i ženama drugih zanimanja u zdravstvenom sistemu ispunjene osnovne higijenske i sanitarne potrebe, uključujući i obezbeđivanje menstrualnih proizvoda i sanitarnih salveta. Osigurati da su dovoljno opremljene da održavaju ličnu higijenu i da budu zaštićene dok služe na prvoj liniji fronta zdravstvenih usluga.

Preporuke za Među-institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje

- Dati prednost uslugama za sprečavanje i odgovor na rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici usred pandemije COVID-19, uključujući održivo finansiranje da se pokriju bilo koji dodatni troškovi za organizacije civilnog društva, skloništa i dnevne centre koji služe žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Obezbediti psiho-socijalni tretman žrtava rodno zasnovanog nasilja, čak i virtualno.
- Razviti protokol procedura koji se treba slediti u tretiranju žena koje zbog infekcije ne mogu biti primljene u takve centre, uključujući bezbedan karantin i pristup testiranju.
- Odrediti mere koje treba da se preduzmu u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem i osigurati kontinuirani rad zaštitnika žrtava i spremnost policije da hitno postupa sa slučajevima nasilja. Informisati javnost o kontinuitetu rada ovih institucija i gde mogu da pristupe podršci.
- Osigurati da zdravstveni radnici imaju rodno osetljiv odgovor na slučajeve rodno zasnovanog nasilja koje mogu biti povezane ili pogoršane pandemijom. Prvi koji reaguju trebaju biti obučeni da znaju kome je potreba dodatna nega ili koga treba dovesti u centre za tretman.

³³ 'Subjects referred to in paragraph 1 of this Article benefit from community services, employment and work policies and vocational training based on the legislation in force.' [Law on Gender Equality](#), Article 12, 2015.

³⁴ 'NGOs cooperate with first respondents, both levels of the government, other agencies and organizations that offer aid services for life support, reduce physical and emotional pain and promote recovery of disaster victims when assistance is not available from other Izvors.' National Response Plan, 2010. Izvor: https://ame.rks-gov.net/Portals/0/Files/Plani%20Reagimit%20Kombetar_14_01_11.pdf.

Za Ministarstvo finansija

- Preispitati srednjoročni budžet koristeći najbolje principe rodno odgovornog budžetiranja i nalaze procene rodno uticaja, kao što je predviđeno Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Razmotriti različite potrebe žena i muškaraca.

Za Evropsku uniju

- Osigurati da se sva sredstva EU programiraju i distribuiraju na osnovu ex ante procene rodno uticaja i uključujući rodno integrisanje; svi programi takođe trebaju uzeti u obzir principe rodno odgovornog budžetiranja.
- Osigurati da srednjoročno programiranje uključuje posebne mere koje se odnose na socijalnu i ekonomsku zaštitu žena, kao marginalizovanu grupu, kako je prvobitno navedeno u deklaraciji EU o planiranu i raspodeli ovih sredstava.³⁵

³⁵ European Commission (2020). *EU mobilises immediate support for its Western Balkan partners to tackle coronavirus*. Izvor: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_561.